

Građa generativnih biljnih organa

cvijet, plod

Prof. dr. sc. Edita Štefanić
Poljoprivredni fakultet u Osijeku

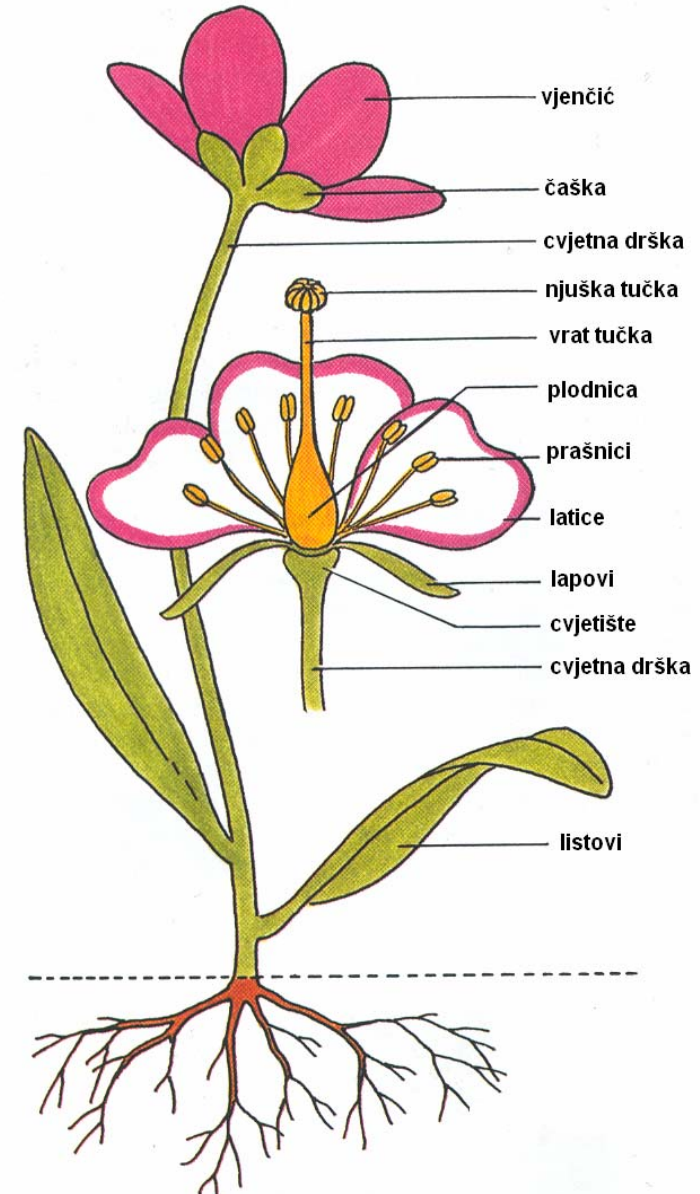
Građa cvijeta

- Preobraženi dio izdanka, nalazi se terminalno na glavnoj osi ili bočnom ogranku, ograničenog je rasta
- Sastoji se od preobraženih listova- služe generativnom razmnožavanju
- Razvijen je kod kritosjemenjača (*Magnoliophytina*)

Građa cvijeta

- Cvijet tvore četiri osnovna dijela:
  - Cvjetište ili cvjetna os (receptaculum, torus)
  - Ocvjeće ili perijant (perianthium)
  - Andrecej (androeceum)
  - Ginecej (gynoeceum)

Građa cvijeta

cvjetište (receptaculum)

- Skraćena cvjetna os ili završni dio stapke na kojoj se nalaze ostali dijelovi cvijeta
- Kod primitivnijih biljaka (magnolija) - **izduženo**, kod nekih - **izbočeno** (žebnjaci), kod naprednijih - **ravno ili pločasto prošireno te udubljeno**
- **cvjetna stapka ili cvjetni držak** - dio cvjetnog izdanka ispod cvjetišta do brakteje ili pricvjetnog lista; lista u čijem se pazušcu razvija cvijet ili cvat
- Cvjetovi bez cvjetne stapke - **sjedeći**

Grada cvijeta

ocvjeće (perianthium)

- Predstavlja sve listove koji se nalaze na periferiji cvijeta
- ne stvaraju spolne stanice
- Uloga: zaštita fertilnih dijelova cvijeta (tučka i prašnika); primamljuju kukce

- Cvjetovi bez ocvjeća - **goli ili ahlamidejski cvjetovi**

Građa cvijeta

ocvjeće (perianthium)

Homoihlamidejsko

ocvjeće: svi su listovi s obzirom na boju i oblik jednaki i zovu se listovi perigona ili tepala

- Mogu biti odvojeni (koritepalni) ili međusobno srasli (sintepalni)
- Homoihlamidejsko ocvjeće obilježava jednosupnice

Heterohlamidejsko

ocvjeće: listovi nisu jednaki niti bojom niti oblikom

- vanjski listovi - čaška (calyx) i unutarnji listovi vjenčić (corolla)
- Uglavnom je zastupljen kod dvosupnica

Građa cvijeta

ocvjeće (perianthium)

- **čaška:** vanjski dio heterohlamidejskog ocvjeća
  - Građena je od relativno malih listova – **lapova ili sepala** (sepalum)
  - Trokutastog ili lancetastog oblika; zelene boje
  - Mogu biti slobodni (korisepalni) i srasli (sinsepalni)
- Uloga:** zaštita ostalih dijelova cvijeta, posebice dok je cvijet još u pupu
- Kod većine biljaka čaška ostaje samo tijekom cvjetanja, a nakon oplodnje se sasuši i otpadne zajedno s vjenčićem
  - Kod nekih otpada ranije, čim se cvijet otvori
  - Kod nekih se zadržava vrlo dugo na cvijetu, pa čak zaostaje i na plodu

Građa cvijeta

ocvjeće (perianthium)

---

vjenčić: unutarnji dio heterohlamidejskog ocvjeća

- Živo obojeni listovi, latice ili petale (lat. petalum) – svojom bojom, oblikom i veličinom privlače insekte
- Vjenčić može biti dvojak:
  - **koripetalan ili prostolatičan** -ako su latice međusobno slobodne
  - **sinpetalan ili sulatičan** - ako su latice međusobno srasle; filogenetski mlađi – razvio se kasnije tijekom evolucije

Građa cvijeta

andrecej (androeceum)

- Skup svih prašničkih listova ili prašnika u jednom cvijetu
- Broj prašnika u cvijetu može biti od 1 – 100 i više, ali za svaku vrstu je stalan
- Prašnik se sastoji od dvaju dijelova:
  - Prašničke niti (filamentum)
  - Prašnice (anthera)
- Prašnica (anthera) -gornji, prošireni dio prašnika
- Kuglastog, jajastog ili valjkastog oblika
- Dvije polutke (poluantere ili teke) međusobno povezane konektivom
- Svaka poluantera sastoji se od dvije peludnice u kojima nastaju peludna zrnca (muški gametofit)

Građa cvijeta

andrecej (androeceum)

- U početku razvoja unutrašnjost peludnice je ispunjena sporogenim staničjem tzv. arheosporijem
- Iz njega nastaju matične stanice peludnih zrnaca, a iz svake od njih redukcijskom diobom četiri peludna zrnca
- Prvo su grupirana u tetrade, a kasnije se raspadaju na pojedinačne monade
- Neposredno nakon mejoze peludno zrnce je jednostanično, sadrži citoplazmu i jednu jezgru
- Tijekom razvoja jezgra peludnog zrnca se dijeli mitotički te nastaju dvije stanice, **veća**- vegetativna i **manja**- generativna stanica
- Diobom generativne stanice nastaju dvije nepokretne muške spolne stanice ili spermalne stanice
- **Zrelo peludno zrnce je trostanično**

Građa cvijeta

andrecej (androeceum)

- Veličina i oblik peludnih zrnaca varira ovisno o vrsti
- Većinom su kuglasta ili eliptična, te žute boje
- Izvana su obavijena s dva ovoja: eksinom i intinom
otvori ili pore
brazde ili kolpe

Staminodiji: prašnici koji ne stvaraju pelud – sterilni

- Zakržljali prašnici, koji su ostali bez funkcije
- Preobraženi prašnici koji su preuzeli neku drugu ulogu npr. preobrazba u nektarije ili latice

Grada cvijeta

ginecej (ginoeceum)

- Svi plodni listovi jednog cvijeta zajedno sa sjemenim zamecima čine ginecej
- Često su kod kritosjemenjača srasli u jedan ili više tučaka

Na tučku se razlikuju tri dijela:

- **Plodnica** (ovarium) s jedan ili više sjemenih zametaka
- **Vrat** (stylus)
- **Njuška** (stigma)

Građa cvijeta

ginecej (ginoeceum)

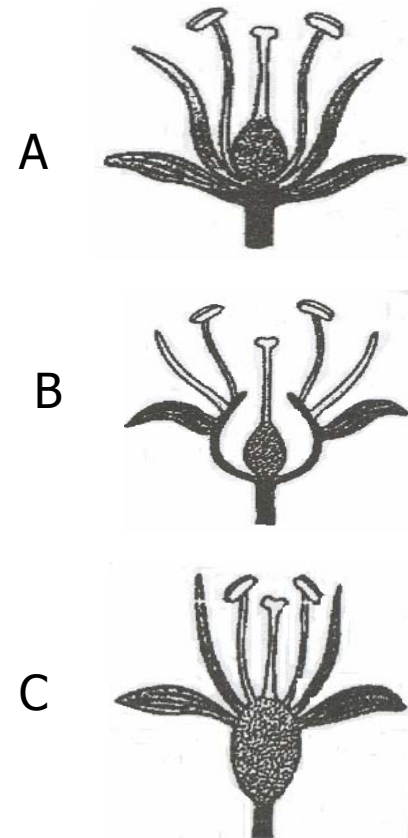

- **apokarpni ginecej** - veći broj tučkova u cvijetu (kod primitivnih kritosjemenjača) a svaki je izgrađen od jednog plodničkog lista; tučkovi nisu međusobno srasli
- **monokarpni ginecej** - samo jedan tučak koji je izgrađen od jednog plodničkog lista
- **sinkarpan ginecej**—samo jedan tučak izgrađen od dva ili više međusobno sraslih plodničkih listova

Građa cvijeta

ginecej (ginoeceum)

- Ovisno o odnosu na cvjetišće i ostale dijelove cvijeta plodnica može biti:
  - A: Nadrasla
  - B: Podrasla
  - C: Obrasla

Građa cvijeta

ginecej (ginoeceum)

Sjemeni zametci i megasporogeneza

- U plodnici - jedan ili više sjemenih zametaka
- Unutrašnjost sjemenog zametka ispunjava **nucel ili megasporangij**, a unutar nucela je **embrionska vrećica ili megaspora**
- Nakon tri uzastopne slobodne diobe jezgre unutar embrionske vrećice, iz primarne jezgre nastaju dvije, četiri i konačno osam jezgara
- Formira se ženski gametofit koji je reduciran na osam stanica

Građa cvijeta

ginecej (ginoeceum)

- Tri gornje predstavljaju jajni aparat
- Jedna od njih, najčešće srednja, razvija se u jajnu stanicu, od preostale dvije razvijaju se stanice pomoćnice ili sinergide
- Tri stanice u donjem dijelu su antipode (prehrambena uloga)
- Dvije stanice u sredini su središnje jezgre
- U trenutku kada peludna mješinica proдре u sjemeni zametak ili još prije, središnje jezgre stapaju se u jednu, sekundarnu jezgru (diploidna)
- Embrionska vrećica sa osam stanica je ženski gametofit

Građa cvijeta

simetrija cvijeta

Cvjetovi mogu biti:

- Radijarni (polisimetrični)
- Dorziventralni (monosimetrični – 2 jednaka dijela)
- Bilateralni (disimetrični – 4 jednaka dijela)
- Asimetrični

Građa cvijeta

spolnost cvijeta

Cvjetovi kritosjemenjača mogu biti:

- dvospolni ili hermafroditni
- jednospolni
- Jednospolni cvjetovi na stabljici mogu formirati:
  - **Jednodomne ili monoecične biljke** (i muški i ženski cvjetovi na stabljici)
  - **Dvodomne ili diecične biljke** (muški cvjetovi su na jednoj biljci a ženski na drugoj)
  - **Raznorodne ili poligamne biljke** (i jednospolni i dvospolni cvjetovi na istoj biljci)

Građa cvijeta

nektariji

- U cvjetu entomofilnih biljaka nalaze se i nektariji
- Žljezdaste tvorevine, žućkastozelene ili zelene boje, izlučuju slatki sok, nektar
- Nektar: sadrži šećere, saharozu, glukozu i fruktozu, u malim količinama spojeve dušika
- **Floralni nektariji** – mogu se nalaziti na svim dijelovima cvjeta: cvjetištu, listovima ocvjeća, prašnicima, tučku
- **Ekstrafloralni nektariji** – nalaze se na listovima; s njihovim nektarom se hrane mravi, manji značaj nego floralni nektariji

Morfologija cvata

- Osim pojedinačnih cvjetova, na stabljici mnogih biljaka cvjetovi su skupljeni u cvati
- S obzirom na grananje razlikujemo dva osnovna tipa cvati:
  - Racemozne
  - Cimosne

Morfologija cvata

- **Racemozne cvati:**

Kod njih glavna os raste jače od bočnih osi, pa se bočni cvjetovi razvijaju ranije od onih na vrhu glavne osi

Jednostavne cvati

Složene cvati

- **Jednostavne racemozne cvati:**

grozd, klas, klip, resa, gronja, štit, glavica

- **Složene racemozne cvati :**

metlica,
sastavljen klas.
Sastavljen štit

Morfologija cvata

- **Cimozne cvati:**

glavna os raste kratko i
prva završi rast
donošenjem
terminalnog cvijeta
Ispod nje se zatim
razvijaju bočne osi

- Cimozne svati su:
monohazij, dihazij,
plejohazij

Oprašivanje (polinatio)

- Spolno razmnožavanje kod sjemenjača (Spermatophyta) odvija se u cvijetu
- u peludnim zrnima nastaju muške spolne stanice, a ženske u embrionskoj vrećici sjemenih zametaka
- Prijenos peluda s prašnika na njušku tučka s ciljem spajanja muške i ženske gamete
- Dva tipa oprašivanja:
  - **Samooprašivanje ili autofilija**
  - **Stranooprašivanje ili alofilija**

Oprašivanje (polinatio)

- Kod samooprašivanja ne postoji mogućnost rekombinacije gena
- Posljedica - nastajanje klice koja ima nasljedna svojstva samo jednog roditelja
- Jedino se stranooprašivanjem povećava mogućnost stvaranja novih kombinacija nasljednih svojstava

Prilagodbe koje onemogućavaju samooprašivanje:

- **heterostilija,**
- **dihogamija,**
- **herkogamija**
- **autosterilitet**

Oprašivanje (polinatio)

- Ovisno o načinu prenošenja peluda razlikuju se tri tipa oprašivanja:
  - Anemofilija
  - Zoidiofilija
  - hidrofilija

Oprašivanje (polinatio)

Anemofilija: oprašivanje vjetrom

- Najstariji način oprašivanja
- Cvjetovi su jednospolni i stvaraju mnogo malih, suhih i laganih peludnih zrnaca koja se zbog lakoće jednolično šire i dugo lebde u zraku
- Filamenti prašnika su tanki, dugi i često pokretni
- Njuške tučaka su velike i najčešće su iznad ostalih dijelova cvijeta i povećana im je površina za prijem peluda
- Cvjetovi su neugledni, često s nepotpunim ili reduciranim ocvjećem

Oprašivanje (polinatio)

Zoidiofilija: oprašivanje životinjama

- Biljke s jednospolnim ili, češće s dvospolnim cvjetovima
- S obzirom na vrstu životinja koji prenose pelud razlikuje se:
- Entomofilija: prenošenje peluda pomoću kukaca
- Vrlo rasprostranjen način oprašivanja

Prilagodbe na entomofilno oprašivanje:

- ▶ cvjetovi su veliki, upadljivo obojeni, (ukoliko su sitni tada su grupirani u cvati), mirisni,
- ▶ peludna zrnca su uglavnom veća, hrapava, s bodljicama ili kvržicama za lakše pričvršćivanje za tijelo kukca, ljepljiva

Oprašivanje (polinatio)

Ornitofilija: oprašivanje pticama

- Karakteristično za tropska područja
- Kolibrići i nektarine
- Cvjetovi su veliki, žarkih boja, bez mirisa i s tekućim nektarom

Hiropterofilija: oprašivanje šišmišima

- Tropska područja
- Noćna cvatnja, tamne boje cvjetova i jak miris (često neugodan), velika količina nektara i peluda
- Malakofilija: oprašivanje pomoću puževa

Oprašivanje (polinatio)

- Hidrofilija: oprašivanje vodom
- Biljke koje cijelim habitusom žive u vodi
- Pelud nema eksinu, peludna zrnca su nitasta, veće specif. težine, lagano tonu

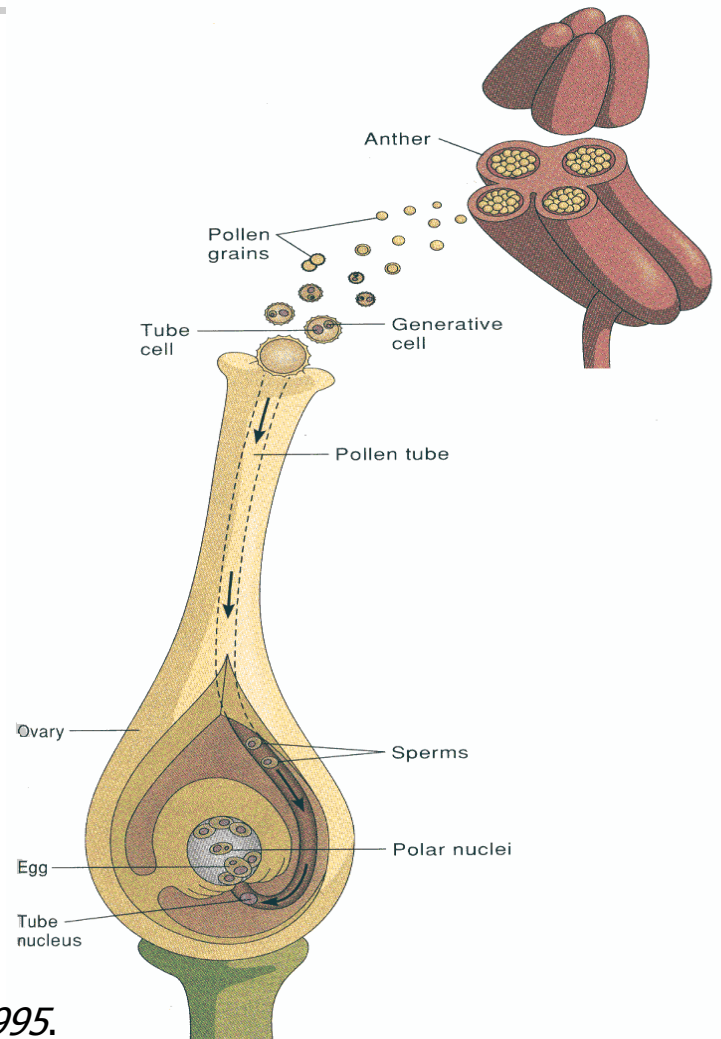
Oplodnja (fertilisatio)

- Peludno zrnce – kad dospije na njušku tučka apsorbira vodu i hranjive tvari te povećá svoj sadržaj – **proklija u peludnu mješinicu**
- Peludna mješinica - razvija se iz vegetativne stanice uz sudjelovanje intine
- Mješinica izlazi iz peludnog zrnca kroz neku od pora ili kolpi te u njezinu unutrašnjost ulaze obje spermalne stanice, tj. spermalne jezgre
- One prolaze kroz vrat tučka prema plodnici – do sjemenog zametka
- Dolaskom u plodnicu peludna mješinica ulazi u sjemeni zametak

Oplodnja (fertilisatio)

- Kad proдре do jajnog aparata, ulazi u njen sadržaj, u jednu od sinergida i tom prilikom se sinergida raspada
- Nakon toga vegetativna jezgra peludnog zrnca propada
- Jedna od spermalnih stanica stapa se s jajnom stanicom, a druga spermalna stanica sa sekundarnom jezgrom
- Izvršena je "dvostruka" oplodnja

Oplodnja (fertilisatio)

- Svojstvena je samo kritosjemenjačama
- Prvom oplodnjom nastaje **zigota (2n)** iz koje će se razviti klica,
- Spajanjem druge spermalne stanice i sekundarne jezgre nastaje **triploidno tijelo (3n)** iz kojeg će nastati sekundarni endosperm

Razvoj sjemenke

- Nakon oplodnje najčešće se listovi ocvjeća, prašnici i vrat s njuškom tučka sasuše i otpadnu
- Na cvjetnoj stapci ostaje samo plodnica sa sjemenim zametcima
- Iz plodnice se počinje razvijati **usplođe ploda**, a iz sjemenih zametaka **sjemenka**

Sjemenka kritosjemenjača sastoji se od:

- Sekundarnog endosperma
- Klice ili embrija
- Sjemenne lupine

Građa sjemenke

- **Sekundarni endosperm:** nastaje diobama oplođene sekundarne jezgre, triploidno tijelo, - staničje bogato pričuvnim tvarima
- Uloga: prehrana embrija i mlade biljke dok se ne razviju prvi pravi listovi
- **Klica:** nakon oplodnje zigota neko vrijeme miruje a zatim se podijeli u kratak niz stanica – predklica ili proembrij
- Iz prvih stanica predklice razvija se klica
- Iz preostalih stanica razvija se tvorevina poput drška tzv. nositelj embrija ili suspensor
- **Sjemena lupina:** razvija se iz integumenta ili dijela nucela
- Uloga: zaštita sjemenke, odnosno klice, značajna i pri rasprostranjivanju
- Izgrađena je od nekoliko slojeva stanica koji s vanjske i unutarnje strane imaju kutikulu
- Razlikuju se po debljini, čvrstoći, boji i vanjskom izgledu

Klijanje

- Klijanje: razvitak nove biljke
- Započinje bubrenjem, tj. ulaskom vode u sjemenku
- Voda i encimi unutar sjemenke uvjetuju hidrolizu složenih organskih spojeva do jednostavnih koje apsorbira klica
- Započinju mitotske diobe u sklopu apikalnih meristema vegetacijskog vrška korijenka i pupoljka
- Sjemeni lupina puca
- Izlazi korijenak i započinje s upijanjem vode i mineralnih tvari; diferencira se u glavni korijen
- Na površini se pojavljuje gornji dio plumile - podiže supke i pupoljak iznad površine tla, započinje rast i diferencijacija pupoljka u izdanak

Plod

- Organ koji služi zaštiti i rasprostranjivanju sjemenki; služi zaštiti klice
- Razvija se iz plodnice i sjemenog zametka
- Građen je od dva temeljna dijela:
  - Usplođa (pericarpium)
  - Jedne ili više sjemenki
- Razvija nakon oplodnje
- S obzirom na morfološku građu i postanak razlikuju se 4 skupine plodova:
  - Jednoplodni ili monokarpelni plodovi
  - višeplodni ili sinkarpelni plodovi
  - Zbirni plodovi
  - Skupni plodovi

Plod

Monokarpelni ili jednoplodni plodovi:

- Razvijaju se iz plodnice građene od jednog plodničkog lista
- Mjehur, mahuna, koštunica, monokarpelni orah, monokarpelna boba, pšeno, monokarpelni cijepavac

Višeplodni ili sinkarpni plodovi:

- Razvijaju se iz sinkarpnog gineceja
- Roška, polikarpelni orah, tobolac, polikarpelna boba, jezgričast plod i dikarpelni cijepavac

Plod

Zbirni plodovi:

- Razvijaju se iz cvijeta s apokarpnim ginecejem; međusobno su povezani u jednu cjelinu
- U njihovoj izgradnji često sudjeluje i cvjetište
- Plod kupine, maline, plod jagode, šipak

Skupni plodovi:

- Razvijaju se iz cvati
- Plodovi pojedinih cvjetova međusobno su povezani cvjetištem, ocvječem ili braktejama
- Funkcionalno predstavljaju jedinstven plod
- Sočni (ananas, bijeli i crni dud, smokva)
- Suhi (čičak, lipe)

Plod – *rasprostranjivanje*

- Dva su osnovna načina rasprostranjivanja plodova:

- Autokorija – ili samorasprostranjivanje
- Alokorija – ili strano rasprostranjivanje

Autokorija: biljka vlastitom aktivnošću sama rasprostranjuje sjemenke ili plodove

- Rijetka pojava

Plod – *rasprostranjivanje*

Alokorija: sjemenke i plodovi se šire posredstvom vanjskih čimbenika: vjetra, vode, životinja i čovjeka

- rasprostranjivanje vjetrom (anemokorija)
- Suhi, sitni plodovi
- Često s posebnim izraštajima koji potpomažu širenje vjetrom

Plod – *rasprostranjivanje*

Hidrokorija:

rasprostranjivanje vodom

- Svojstveno je vodenim biljkama
- Sjemenke plivaju na vodi
- Prisustvo zraka u pojedinim dijelovima ploda što ih čini lakšim

- **Antropokorija:** širenje plodova od strane čovjeka

Zookorija:

rasprostranjivanje životinjama

- ▶ Endozookorno – plodovi bivaju pojedeni i zatim neprobavljeni izbačeni iz probavnog trakta životinje, najčešće ptica
- ▶ Epizookorno – plodovi i sjemenke zalijepe se za životinje